

Шостко Олена Юріївна, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор

**ПИТАННЯ НАГАЛЬНОСТІ ПРИЙНЯТТЯ
ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАХИСТ ВИКРИВАЧІВ
І РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ШКОДУ
АБО ЗАГРОЗУ СУСПІЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ»**

Корупція залишається невирішеною проблемою для України.

Згідно результатів опитування, проведеного у вересні-жовтні 2017 р, центром аналізу та соціологічних досліджень Міжнародного республіканського інституту (IRI), США, 46% українців називають корупцію в державному секторі головною проблемою для держави [1].

Важливою складовою антикорупційної політики є підтримка і заохочення активної протидії корупційним практикам з боку громадян.

Одним із дієвих методів, який допомагає виявляти правопорушення, зокрема, й корупційні, є інститут викривачів або добросовісних інформаторів - whistleblower - (у перекладі з англ. дослівно означає подати сигнал свистком, сигналізувати) - осіб, які розголошують інформацію, яка стала відомою їм, зазвичай, у процесі професійної діяльності щодо суспільно небезпечного діяння,

вчиненого іншою особою (групою осіб), яке загрожує або шкодить суспільним інтересам [1, с. 104]. Саме викривачі можуть надати важливу інформацію про закритий світ корупційних домовленостей.

В Україні поки що не створено надійних механізмів захисту прав викривачів, хоча починаючи з 2011 р. в різних нормативних актах було задекларовано право таких людей на відповідний захист (наприклад, ст. 11 Закону України «Про доступ до публічної інформації», ст. 29, 30 Закону України «Про інформацію», ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції»).

В Указі Президента України «Про затвердження Річної національної програми під егідою Комісії Україна - НАТО на 2018 рік» [2] наголошується на необхідності удосконалити механізм державного захисту осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції (викривачів), а також визначити механізм захисту осіб, які розкривають інформацію про загрозу або шкоду суспільним інтересам.

Слід констатувати, що, незважаючи на вищезгадані норми окремих законодавчих актів, належної нормативної бази, яка б комплексно вирішувала проблему і відповідала міжнародним стандартам, до цього часу в Україні немає. Тому особи, які повідомляють, зокрема, про факти корупційних правопорушень за місцем роботи або навчання, зазвичай, стикаються із цькуванням, доганами, залякуванням, звільненням з роботи, кримінальним переслідуванням, іншими негативними наслідками щодо себе, а також членів сім'ї.

Згідно законодавчих приписів Національне агентство із запобігання корупції (НАЗК) повинно співпрацювати із викривачами та захищати їх. Методичні рекомендації щодо організації роботи із повідомленнями про корупцію, внесеними викривачами, затверджено Рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 06.07.2017 р. [3], однак вони до цього часу практично не реалізуються самим державним органом.

Три роки тому низкою громадських організацій («Ініціатива 11») та окремими народними депутатами Верховної Ради України було розроблено і представлено законопроект 4038а «Про захист викривачів і розкриття інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам» [4]. У його основу покладено найкращі стандарти захисту викривачів, що існують сьогодні у світі. 5 жовтня 2016 р. Комітет з питань запобігання та протидії корупції Верховної Ради України прийняв рішення про відповідність вимогам антикорупційного законодавства проекту Закону № 4038а і рекомендував Верховній Раді України за результатами розгляду прийняти законопроект за основу (в першому читанні).

У законопроекті надано більш широку дефініцію терміну «викривач», ніж у ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції». Це фізична особа, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, розкрила або здійснила підтверджену реальними діями спробу розкрити інформацію про шкоду або загрозу

суспільним інтересам з боку інших осіб, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю в передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання.

Законопроект розширює перелік даних, які можуть бути «інформацією про шкоду або загрозу суспільним інтересам з боку інших осіб». Відповідно до документа це порушення прав людини, кримінальні, адміністративні правопорушення, катастрофи, інші надзвичайні події, що сталися або небезпека яких реально виникла, про харчові продукти і предмети побуту або загрозу погіршення їхньої якості, які є небезпечними для життя і здоров'я людини, інші дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень, якими завдано шкоду конституційному устрою України, життю, здоров'ю або безпеці людини, стану довкілля, миру й безпеці людства або створено реально загрозу завдання такої шкоди.

Викривачі можуть скористатися трьома основними каналами розкриття інформації: внутрішніми, регулярними та зовнішніми. У разі, якщо мова йде про інформацію з обмеженим доступом або державну таємницю, то встановлюється певна послідовність використання каналів і вимоги до таких повідомлень (ст. 9).

Законопроект 4038а визначає права викривачів на конфіденційність та анонімність при розкритті інформації, на відшкодування шкоди, забезпечення безпеки, передбачає їх фінансове заохочення. Перевагами майбутнього закону є детально прописані процедури, зокрема, такі як захист викривача від незаконного звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, інших дискримінаційних заходів.

Проект містить положення щодо інституційного забезпечення розкриття інформації та захисту викривачів. Значно розширюються повноваження Уповноваженого з прав людини, на якого покладається обов'язок контролю за дотриманням прав викривачів та забезпечення їх захисту через акти реагування Уповноваженого на порушення законодавства про захист викривачів (припис про поновлення прав викривача або члена його сім'ї, зокрема, й про поновлення на роботі; вимога про усунення відповідного порушення), які є обов'язковими для виконання.

Законопроектом передбачено внесення змін до низки нормативних актів України.

Отже, для реалізації успішної антикорупційної політики вкрай важливим є запровадження реального правового захисту сміливих громадян, які не толерують корупцію.

Список використаних джерел

1. Нестеренко О. Правовий захист викривальників (whistleblowers): теоретичні аспекти та конституційна необхідність / О. Нестеренко // Право України. - 2014. - № 12. - С. 104-111.
2. Про затвердження Річної національної програми під егідою Комісії Україна - НАТО на 2018 рік : Указ Президента України від 28 берез. 2018 р. № 89/2018. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/892018-23882>.
3. Про затвердження методичних рекомендацій щодо організації роботи із повідомленнями про корупцію, внесеними викривачами : рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 6 лип. 2017 р. № 286. URL: http://www.archives.gov.ua/Archives/m_r_2017_3.pdf.
4. Про захист викривачів і розкриття інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам : проект Закону України від 14 трав. 2016 р. № 4038а. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59836.